

Ardavirafnâme ve Miraçnâmelerde Yükseliş Mitinin İncelenmesi

Evaluation of Firâkî's Mesnevi Husrev ü Şîrîn in Terms of The Functions of The Place in the Work

Necmiye ÖZBEK ARSLAN*

* Öğr. Gör. Dr. Bozok Üniversitesi

e-mail*: necmiye.arslan@bozok.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-6262-6493>

Araştırma Makalesi/Research Article

<https://doi.org/10.34083/akaded.638598>

Sorumlu Yazar/Corresponding Author

Necmiye Özbek Arslan, Bozok
Üniversitesi, Yozgat/Türkiye

Geliş Tarihi/Received : 26.10.2019

Kabul Tarihi/Accepted: 04.12.2019

Atıf/Citation

ÖZBEK ARSLAN, Necmiye (2019).
Ardavirafnâme ve Miraçnâmelerde
Yükseliş Mitinin İncelenmesi,
Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi, 3 (4),
420-446.
DOI: 10.34083/akaded.638598

Öz

Ortak düşünce kalıplarını içeren pek çok motif farklı inanç dünyalarında ortak şekillerde kullanılmaktadır. Özellikle din ve mitolojiyi kapsayan inanç temelli görüntülerde kutsalın kavramsal olarak çerçevesi çizilmeye çalışılır. Bu kavram çerçevesinin en dışında Tanrı ve ona ulaşma isteği yer almaktadır. Gök Tanrı inancından Hıristiyanlığa, Zerdüştlükten Yahudiliğe, Mazdeizmden İslamiyet'e kadar bütün dinlerde gök hiyerofanileri göğü kutsal kabul etmiş ve Tanrı'ya mekân olarak seçmişlerdir. Bu nedenle ölmüş bedenlerin ruhlarının gökyüzüne yükseldiğine dair inanç yaygınlaşmıştır. Gökyüzündeki yaşam, sonu gelmeyen yaşamdır. Çünkü dinsel inançlara göre kutsal varlıklar, Tanrı/ Tanrılar yaratıcıdır; o/onlar ebedi olarak yaşarlar ve kurucudurlar.

Gök en yüksek mekân olarak kabul edildiği için yüksekte olan ve buraya yükselmiş olan, hangi dini inançta olursa olsun, aşkın olanı temsil eder. Öteki dünyaya, metafizik ya da semâvi âleme seyahat etmek suretiyle miraç tecrübesini geçiren kişiler tanrıyla buluşup tanrısal güçlerden faydalanarak ilahi öğretileri ve emirleri alıp yeryüzü hayatını düzenleme çabası içindedirler. Bu çalışmanın konusu olan *Ardavirafnâme*, *Muhammediye* ve *Mirâcnâme* metinleri göğe çıkışın, Tanrıyla buluşmanın anlatıldığı metinlerdir. Bunlardan sadece *Muhammediye* manzum olarak yazılmıştır. Metinlerde görülen pek çok ortak özelliğin yanında farklılıklar da bulunmaktadır. Bu çalışmanın amacı; göğe yükseliş ve Tanrıyla buluşma aşamaları, gökyüzünde yaşanan deneyimler, göğe çıkmada kullanılan araçlar ve yükselişin nasıl gerçekleştiği gibi mitsel motifler ortaya konacak ve metinlerin kapsadıkları din sistemlerindeki benzer ve farklı özellikleri dikkate sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ardaviraf, Miraç, Yükseliş, Din, Cennet, Cehennem, Araf

Investigation of the Rising Myth in Ardavirafnâme and Miraçnâme's

Abstract

Many motifs, including common thought patterns, are used in common ways in different faiths. Especially in faith-based images covering religion and mythology, the conceptual framework of sacred things is tried to be drawn. The most out of this concept is the desire to reach God. In all religions, from Tengrism to Christianity, from Zoroastrianism to Judaism, from Mazdeism to Islam, celestial hierophanists have regarded the sky as sacred and have chosen it as a place for God. Therefore, the belief that the souls of the dead bodies ascended into the sky became widespread. Life in the sky is endless life. Because according to religious beliefs, divine beings, Gods / Gods are creative; he / they live eternally and are founder.

As the sky is considered the highest space, it represents the transcendent, which is elevated and ascended here, regardless of religious belief. Those who have spent Miraj experience by traveling to the other world, the metaphysical realm, meet with God, and take advantage of divine powers to take divine orders and attempt to regulate the life of the earth. The texts of Ardavirafnâme, Muhammediye and Mirâcnâme, which are the subjects of this study, are texts that describe the ascension and meeting with God. Of these, only Muhammadiye was written as verse. In addition to many common features seen in the texts, there are differences. The aim of this study; Ascension and meeting with God, experiences in the sky, the means used to ascend and how the ascension takes place will be presented and similar and different features of these texts will be considered in the religious axis to which they belong.

Keywords: *Ardaviraf, Mirac, Ascension, Religion, Heaven, Hell, Purgatory*

Giriş

İnsanoğlu, tarihin eski çağlarından beri pek çok yeri keşfetme dürtüsü içinde hareket etmiş ve içindeki önlenemez merak duygusu onu uzaya hatta metafizik evrene doğru yönlendirmiştir. Bu durum bir yükselme olarak adlandırılmış ve Tanrıya ulaşma isteği ölüm kavramıyla birlikte aşkın bir hâl almıştır. Ölüm insanın bedeni aşır, metafizik âleme yolculuk yaptığı aşamalardan biridir. Öteki dünyanın gökte ya da yüksekte bir yerde olduğuna inanılan dinlerde, ölüünün ruhu dağ patikalarını tırmanır ya da ağaca çıkar ya da ipe tırmanır (Eliade, 2003:116). Öldükten sonra ruhun Tanrıya yaptığına inanılan yolculuğun ölmeden önce de yapılabilmesi konusunda yollar aranmaya başlanmıştır. Bu durum metafizik evrene seyahat düzenleme düşüncesini doğurmuştur. Pek çok dinsel inanışta farklı yollarla, farklı ve benzer ritüellerle astral yolculuğun denendiğinden söz edilmiştir. Kimi zaman bir ip kimi zaman bir ağaç ya da merdiven aracılığıyla gerçekleştirilen metafizik yolculuk tarihin pek çok döneminde dünyanın farklı bölgelerine yayılmıştır. Avustralyalı Dieri kabilesi, büyüünün etkisiyle göğe kadar uzayan bir ağaç mitine sahiptir (Gennep, 1906:404,423). Kahramanın gökkuşağını kullanarak göğe çıkmasının hikâye edildiği Hawai Adaları (Chadwick, 1930:273) ya da göğe örümcek ağıyla yükselmeye çalışanların (Alexander,1925:271) hikâyesinin anlatıldığı Amerika ve Afrika'da olduğu gibi. Bunun dışında yükselme motifi için en çok kullanılan araç merdiven olmuştur.

Hemen hemen bütün dini tasavvurlarda metafizik âleme yolculuktan bahsedilmiştir. Bu âlem dinsel mitolojide insanın dünya yaşantısının bir nevi değerlendirildiği, insanın kendiyile yüzleştirildiği yer olarak düşünülmüştür. Fizikötesi âlem birçok inançta Tanrı'nın asıl mekânı olarak görülür. Tanrı bu âlemden elçilerine ulaşır, onlar vasıtasıyla ilahi öğretilerini aktarır. Yani metafizik âlem asıl bilginin kaynağı olan yerdir. Tanrısal gücün varlığını idrak edebilmek için ilahi öğretiyi alabilmenin şartı fizikötesi âlemlerle ya da fizikötesi varlıkla/varlıklarla ilişki kurmaktır (Gündüz ve Sarıkçıoğlu, 1996: 11).

Mitoloji ile din arasında tematik manada bir benzerlik oluşmuştur. Bütün mitlerde dinsel motifler ve elementler olduğu gibi dinlerde de pek çok sayıda mitsel unsur barınmaktadır (Bayat, 2017: 81). İslâmî düşüncede miraç olarak adlandırılan yükselme miti de bu tür dinsel öğelerden biri olup simgesel bir yorumlama örneği sayılır. Yıldırım'a göre, dinsel sembollerin yorumlanmaya başlanması dinsel inanışların mitolojik rivayetler karşısında

güç kaybettiği, azalarak zayıflamaya yüz tuttuğu, bilginler ve düşünürlerin gitgide dinsel inanışların gerçekliklerinde şüpheyeye düştükleri zamanlarda başlamış olmalıdır (Yıldırım, 2014: 178). Kullanılan her sembolün bir değeri ve arkasında gizlenen bir manası vardır. Özellikle bir mesaja sahip olduğunu ortaya koymaya çalışan ve kutsiyet içerdiği için metafizik gerçeklerle ilgili tasavvurları insanların kendi dünyalarında anlamlandıran metinlerde, insanların bu kutsiyeti birtakım semboller yoluyla göstermesinden daha tabii bir yol olamaz (Düzenli, 2001: 31). Dini sembolizm, teistik bir ifadenin nesnel karşılığının gerçek dünyada olduğunu kabul eden ve dilin kuramsal, sanatsal ve değerlerle ilgili unsurlarını bağdaştırır (Koç, 2018: 91).

Edebi metinlerde özellikle sözlü kültürün yaygın olduğu dönemlerde yükselme motifi anlatılan olayın kutsiyetini artırmak için kullanılan bir araç olmuştur. Yüksek, yüksekte olan, ebedi uzay, tüm bunlar aşkın ve kutsal olanın hiyerofanileridir (Eliade, 2003: 122). Eliade'ye göre atmosferdeki hayat ve meteorolojik yaşam sonu gelmeyen bir mittir. Bu nedenle, ilkel toplulukların yüce varlıkları, tarihteki en eski uygarlıkların ulu tanrıları gökle, meteorolojik olaylarla ya da ilişkiler kurar. Yüksekte olan, hangi din tasavvurunda olursa olsun her zaman ulaşılamayana, aşkın olanı temsil eder. Topluluklarda tanrılar biçim değiştirebilir ancak gökyüzünün kutsiyeti her zaman varlığını sürdürür. Dini tasavvurlarda göğe yükselme motifi farklı şekillerle karşımıza çıkar. Bu konuyla ilgili Gündüz dört farklı motifin olduğunu dile getirir:

Bunlardan ilki bedeninin ölümüyle kişinin ruhsal varlığının cesetten ayrılıp yeryüzünden tamamen ayrılıp ilahi âlemlere doğru yükselmesidir. İkincisi yeryüzündeki hayatlarının sonunda bazı seçkin kişilerin ölüm tecrübesini tatmadan hem ruhsal hem de bedensel olarak ilâhî âlemlere çıkarılmasıyla ilgilidir. Hz. İdris ve Hz. İsa'nın ölmeden önce semaya yükseltildikleri görüşü bu tür yükselme motiflerinden sayılır. Yükselme ile ilgili üçüncü motif gnostik dinî geleneklerde mevcut olduğu gibi yeryüzündeki düşmüş ışık varlıklarını kurtarmak amacıyla semavi âlemden süflî âleme inen ilahi kurtarıcının görevini yerine getirdikten sonra tekrar ilâhî âleme yükselmesi ile ilgilidir. Dördüncü motif ise miraç tasavvurlarında, doğaüstü âleme yükseliş aşamalarını ayrıntısıyla anlatır (Gündüz, 1996: 13,14).

Çalışmaya konu olan ve yükseliş motifinin inceleneceği *Ardavirâfnâme*, Zerdüştinin konu edinmiş ve Pehlevice yazılmış İran'ın meşhur

eserlerindedir (Yazıcı ve Öztürk, 2000). Farsçadan Türkçeye Prof. Dr. Nimet Yıldırım tarafından çevrilmiş Mazdeist inancın dinsel metinlerinden biridir. Zerdüşt geleneğinin *Ardavirâfnâme*'sinde Ardavirâf'ın Ahura Mazda'nın huzuruna kadar ulaştığı bir seyahati anlatır (Aydın, 1993: 180). Fars edebiyatında gerçek bir seyahati içermeyen bu tür eserler İslâm sonrası dönemde de kaleme alınmıştır (Dilek, 2009: 12).

Eser boyunca İslam düşüncesinde yer alan miraç hadisesine benzer özellikte nitelikler görülmekle birlikte birbirinden tamamen ayrıldığı noktalar da göze çarpmaktadır.

Klasik Türk Edebiyatı sahasında miraç konusunu ele almış manzum, mensur ya da manzum-mensur karışık olarak yazılmış pek çok eser mevcuttur. Bu çalışmada Zerdüşt inancının en ünlü eserlerinden birisi olan *Ardavirâfnâme*'de yer alan miraç unsurlarının İslam düşüncesiyle yazılmış eserlerle benzerliklerini ve farklılıklarını ortaya koyabilmek adına manzum eserlerden Kastamonulu Yusuf'un *Muhammediye* adlı eserinde yer alan miraç bölümü ile Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Özel Bölümünde 297. 9 tasnif numarasıyla kayıtlı müellifi belli olmayan mensur bir *Mi'râc-ı Muhammed* eseri incelenecektir.

1. Karşılaştırma Yapılacak Eserler Hakkında Genel Bilgiler

1.1. Ardavirâfnâme

Eserin yazarının kim olduğuna dair bilgi bulunmamaktadır. Dünya edebiyatları hakkında en ayrıntılı bilgiye Nimet Yıldırım'ın hazırlamış olduğu *Ardavirâfnâme* çevirisinde ulaşılabildiğimiz eserin önsözünde yer alan bilgilerden hareketle Ardavirâf için Nişâpûr, Veh Peşûr ve Nişâ-bürîyân isimleri de kullanılır. Kutsiyeti olan âbid ve bilge özelliklere sahip olan Ardavirâf Büyük İskender'le aynı dönemde yaşamıştır. Yıldırım'ın Browne'dan aktardığına göre; *Ardavirâfnâme* İskender'in İran'ı hem dinsel hem de ekonomik açıdan yakıp yıkmasından sonra bu ülkede başta dinsel ve sosyal konular olmak üzere yaşanan kargaşayı yansıtmak bakımından Sasani döneminde İran'ın yeniden diriliş ve kalkınma faaliyetlerine dair bilgileri ve en önemlisi ölüm sonrası hayatta fizikötesinde evrende yaşanacak olanları tasvir etmesi açısından dikkat çekmektedir (Yıldırım, 2017: 35). Sasaniler döneminde ortaya çıkan *Ardavirâfnâme* rüya âleminde cennet, cehennem ve berzah âlemlerine yapılmış yolculukta görülenleri içeren tek Pehlevice kaynaktır (Yıldırım, 2017: 59).

Orijinal ismi *Mirâcnâme-i Ardavirâf* olan eser İslâm dininin etkisi altında yazılmış Hz. Muhammed'in miraç hadisesiyle pek çok benzerlik barındırmaktadır. Nejad Kiyâyi'ye göre İslami metinlerde yer alan ve bu düşünce içerisine yerleşmiş olan "Sırat kıldan ince, kılıçtan keskindir" sözünün temeli *Ardavirâfnâme*'ye dayanmaktadır (Kiyâyi, 1957: 163).

Ardavirâfnâme konusu itibariyle dünya edebiyatının pek çok eseriyle ortak özellikler göstermektedir. Feridüddin Attâr'ın *Mantiku't-Tayr*'ı, Evhadüddin Kirmânî'nin *Misbâhu'l-Ervâh*'ı, Dante'nin *İlâhi Komedyâ'sı*, Muhammed İkbâl'in *Câvidnâme*'si ve İslami geleneğin etkisiyle yazılmış Hz. Muhammed'in miraç hadisesini anlatan manzum ve mensur *Mirâcnâmeler* bunun sadece birkaç örneğidir.

Ardavirâf 101 bölümden oluşur. Eserde Ardavirâf'ın metafizik dünyaya yaptığı ruhsal yolculuk anlatılır. Ardavirâf, ömrü boyunca hiç günah işlemediği için din adamlarından oluşan bir kurul tarafından Ahura Mazda ile görüşmeye gönderilir. Meng ismindeki bir içecekten üç kadeh içtikten ve kendi vasiyetini yaptıktan sonra uykuya dalar. Yedi gün ve yedi gece boyunca Kutsal Surûş ve Tanrı Azer'in eşliğinde önce Cennet'i ve sonra sırasıyla Araf ve Cehennem bölgelerini gezer. Burada iyilerin iyiliklerinin Cennet'teki karşılığı, günahı ve sevabı eşit olanların Araf'taki durumu ve günahkârların her bir günahının Cehennem'deki durumu hakkında bilgi edinir ve daha sonra yolculuğundan döner.

1.2. Muhammediye¹

Kastamonulu Yusuf'a ait olan *Muhammediye* hezec bahrinin mefâ'ilün mefâ'ilün fa'ülün kalıbıyla yazılmıştır. Eserde yer alan ifadelere göre Ankara'da yazılmaya başlanmış ve 913/ 1508 yazımı tamamlanmış manzum bir eserdir (Kavaklıyazı, 2018: 29).

*Toğuz yüz on üçe irmişdi hicret
Ki bu gülşen bize gösterdi şüret*

*Dahı on üç gün-idi rüzeye hem
Tamâm oldı kitâb iy cân-ı âlem*

¹ Eser incelemesinde şu kaynaktan faydalanılmıştır: Ahmet Kavaklıyazı (2018). *Kastamonulu Yusuf'un Muhammediye'si (İnceleme-Metin)*, Doktora Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi.

Đuĥā vaktiydi k'irişdi tamāma
Bi-ĥamdi'llāh ki Ĥaĥĥ ırgürdi kāma (11792- 11794)

Ťutupdum Anĥırı ŧehrinde mesken
Ferāgat itmiş-idüm cümleden ben (11718)

Eserde yer alan Mi'rac bölümü *Der-Beyān-ı Mi'rāc-ı Resūlu'llāh Şalla'llāhü 'Aleyhi ve Sellem* başlığı altında 3061. beyitten başlayıp 3370. beyite kadar devam etmiş olup 310 beyitten oluşmaktadır.

1.3.Mi'rac-ı Muhammed²

Hız. Muhammed'in miraç mucizesini anlatan eserin müellifi ve telif tarihi hakkında bilgi bulunmamaktadır.(Uluscu, 2013: 6) Eserin sonunda yer alan bilgilere göre Nakkaş Hacı Ali isimli bir müstensih tarafından 1167/1753 tarihinde istinsah edilmiştir.

Temmet el-kitābü bi 'avni'llāhi'l-melikil-vehhābi'l-kütüb
nakkāşlar du'ācısı olan nakkaş el-Hācî 'Alî gufıra lehü min
zunūbihi bu Mi'rāc-ı Resūl 'aleyhi's-selāmi ikinci kitābdur
yazdum (55-a) (Uluscu, 2013:73).

2.Eserlerin Dinsel Yükseliş Motifleri Açısından Karşılaştırılması

2.1. Fizik Ötesi Âleme Yükseliş

İranlılar üç yüzyıl boyunca saflığını koruyan "Kutlu Zerdüş" (Yıldırım, 2017: 83) dinini tarafından benimser ve yaşamlarını bu dine göre devam ettirirler. Ehrimen, onların inancını kıskanıp, dinde şüpheye ve fesatlığa düşsünler diye Mısır'da yerleşmiş olan Yunan Büyük İskender'i aleyhlerinde kışkırtır. Bunun üzerine İran, Sasaniler döneminde Büyük İskender'in saldırısına uğrar. Canlarına kastedilir, malları yağma edilir, kutsal kitapları Avesta ve Zend İskender tarafından yakıtılır. Ülkenin önde gelen din adamları öldürtülür. Bu büyük bozgun Zerdüş halkının dini temel kaynaklarını kaybetmesine neden olur. Artık din konusunda sorularına çözüm getirecek kitapları ve din adamları kalmadığı için inançları yavaş yavaş zayıflamaya başlar. Geride kalan din adamlarından oluşturulan bir

² Eser incelemesinde şu kaynaktan faydalanılmıştır: Gizem Uluscu (2013). *Eski Anadolu Türkçesiyle Yazılmış Miraçname(Metin-Gramer Dizini)*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

kurul dinin asıl şeklinin kaybolmaktan kurtarmak ve Zerdüş inancını yeniden kuvvetlendirmek amacıyla bir çare aramaya başlar.

Artık onların hükümdarları, dihkanları, kumandanları ve dinsel uyarıcıları yoktu. Yazdan konusunda şüpheye düşmeye başladılar. Dünyaya birbirinden çok farklı inanışlar, dinler, şüpheler, görüş ayrılıkları yayılmaya başladı (Yıldırım, 2017: 84)

Ardavirafnâme eserin Tanrı kanalıyla yazıldığı izlenimini okuyucuya sunmak adına “İzed’in adıyla” (Yıldırım, 2017, s.83) başlar. Tanrı adının anılmasından sonra metne giriş yapılmıştır. İslâmi inancı temel almış olan *Muhammediye* ile *Mirâcnâme* isimli eserlerde de aynı durum görülmektedir. Her iki eser de besmele ile başlamıştır.

Bi’smi’llâhi’r-Raḥmâni’r-Raḥîm
Ve ḥamdi’llâhi zi’l-fazli’l- azîm (Muhammediye,1)

Mirâcnâme besmele ile başladıktan sonra İsrâ suresinin 1. ayetiyle devam etmiştir. Yazar, miraç hadisesinin temelini Kur’an-ı Kerîm’deki ayete dayandırmış ve bu şekilde sözlerini kanıtlama gayesini gütmüştür.

Bismi’lâhi’r-rahmani’r-rahim. Sübhâne’llezî esrâ bi-‘abdihi leylen mine’l-mescidi’l-harâmi ile’l-mescidi’l-aksa ellezî bâreknâ havlehû li-nuriyehu min âyâtinâ innehû hüve’s-semi’u’l-basîr (1b, s.37)³

Kastamonulu Yusuf *Muhammediye*’de besmeleden sonra tevhid, na’t, na’t-1 hulefâ bölümlerinin ardından sebep-i telif bölümünde eseri yazma nedenini anlatmış ve bu bölümleri tamamladıktan sonra metnine giriş yapmıştır. *Der-Beyân-ı Mi’râc-ı Resûlu’llâh Şalla’llâhü Aleyhi ve Sellem* bölümünde ise miraç hadisine giriş yapmıştır. Burada Hz. Muhammed’e övgü ile başlayan şair anlatacaklarının hadis, nakil ve tefsirden alıntı olduğunu belirterek sözlerinin gerçekliğini kanıtlamaya çalışmıştır.

Ḥadîs ü naḳl ü tefsîr eyle bir dem (3076)

³ İsrâ sûresi 17/1: “Kendisine ayetlerimizden bir kısmını gösterelim diye kulunu (Muhammed’i) bir gece Mescid-i Haram’dan çevresini bereketlendirdiğimiz Mescid-i Aksa’ya götüren Allah’ın şanı yücedir. Hiç şüphesiz o, hakkıyla iştir, hakkıyla görendir.

2.2. Yükselme Hadisesinin Nedenleri ve Yükseliş Tecrübesini Yaşayan Kişilerin Özellikleri

Miraç hadiselerinde yükselme isteğinin pek çok nedeni olabilir. Bunların içinde en önemli olanı Tanrı'dan ya da Tanrılardan ilâhi emirler almak ve bu emirleri yolculuk sonrası insanlara aktarma isteğidir. Bu nedenle göğe yolculuk yapması beklenen kişi ya da kişiler sıradan insanlar olmayıp din adamları, din kurucuları, peygamberler, dinsel kimliği olan krallar ya da seçkin insanlardır (Gündüz- Ünal,1996,s.28).Bütün bu seçilmiş kişiler henüz yaşamları sona ermeden ilâhî âleme seyahat etme ayrıcalığını ellerinde bulundururlar. Burada zikredilen üç eserde de yükselen kişiler dini kimliği olan kişilerdir. *Ardavirafnâme*'ye ismini veren Ardaviraf, hatası ve günahı diğer din önderlerinden daha az olan kişidir.

Bütün bu insanlar arasından tanrı ve din konusunda şüpheleri diğerlerine oranla çok daha az olan yedi kişi seçilerek ayrıldı. Bunların düşünceleri, sözleri ve davranışları daha güzel ve daha doğrudu. Dediler ki: Sizler birlikte oturun, kendi aranızda bu iş için en uygun olanı, hataları ve günahları daha az ve daha iyi olanı seçin. Daha sonra o yedi adam orada kendilerine verilen görevi yerine getirmek üzere oturdular.Yedi kişiden üç kişiyi, üç kişi arasından da Ardaviraf'ı seçtiler ki o Veh Şâpûr adıyla da bilinir. (Yıldırım, 2017, s.86)

Muhammediye ve *Mirâcnâme*'de ise Hz. Muhammed bir peygamberdir.

*Rivâyet dahı kim geçdi yidi yıl
Receb ayında mirâc eyledi bil*

*Eşah bu hicrete bir yıl kalupdı
Ki zât-ı izzete mirâc olupdı*

*Ḥaber viridi resûl-i şâh-ı azam
Ki Mevlâsı anı kılmış mükerrerem (Muhammediye- 3080,
3081, 3082)*

Tanrı ta'âlâ kim kendü kılın bir gicede Mekke-i mükerreremescidinden Beyt-ül-Muqaddes mescidine ilettili. Rivâyet böyledür kim Peygamber 'aleyhi's-selâm eytti kim mübârek

Ramazan ayının yigirmi yedincisinde düşünbe gicesiydi
(*Mirâcnâme*- 1b)

Yükseliş nedeni Ardaviraf'ta önde gelen din adamlarının isteği ile gerçekleşen bir hadise iken *Mirâcnâmelerde* Allah'ın Hz. Muhammed'le görüşmek istemesi üzerine meydana gelen bir olay olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ardaviraf'ı yükselişe zorlayan hadise Mısır'da oturan İskender'in İran'a saldırması ve bu olay sonucunda ülkenin işgal edilmesi sonucu yönetim makamlarının ele geçirilmesi, pek çok din adamının öldürülmesi, Dijnibişt adı verilen resmi devlet arşivinde özenle korunan kutsal Avesta'nın nüshasının yok edilmesi ve onun bir tefsiri niteliğinde olan Zend'in ele geçirilmesinden sonra ortaya çıkan umutsuzluk ve dinden uzaklaşma döneminin yaşanmasıdır. Mirac hadisesinin cereyan ettiği İslam inancının yaşandığı miladi 616 yılı İslam âlemi için en sıkıntılı dönemlerden biridir. Mekkeli putperestler Müslümanları Mekke'nin bir mahallesinde toplu olarak abluka altında yaşamaya zorlar (Akar, 1987: 206) ve Müslümanları burada ağaç yaprağı ile beslenmeye maruz bırakır. Bu olaylardan sonra Hz. Muhammed üç gün arayla en sevdiği amcası Ebu Talib'i ve eşi Hatice'yi kaybeder. Putperestlerin işkenceleri artar. Hz. Muhammed ve Müslümanlar en zor dönemlerinden birini geçirmektedir.

Miraç tecrübesini yaşayacak olan Ardaviraf'tan beklenen dünyada yaptıkları iyiliklerin ve ibadetlerin Ahura Mazda tarafından kabul edilip edilmediğini öğrenmek ve fizikötesi âlem hakkında bilgi almaktır. *Mirâcnâmelerde* ise Allah'ın peygamberi olan Hz. Muhammed'e kendini göstermeyi dilemesi ve bütün varlık mertebeleri hakkında bilgi vermek istemesidir.

Bizden biri gitmeli ve metafizik evrenden, Tanrıdan, kutsallardan bize ışık tutacak birtakım kutsal bilgiler getirmeli. Bu dünyada ve bu zamanda yaşayan insanlar iyice bilmeliler ki, bizim yaptığımız bu ibadetler, yalvarışlar ve yakarışlar yüce makamlarda kabul ediliyor mu? Yerine varıyor mu? Yezişne, draona, âferîngân, dualarımız, abdestlerimiz, arınmalarımız Tanrıya erişmekte mi? Bütün bunlar ölümden sonra ruhlarımızın feryatlarını duyup yardımlarına yetişebilecekler mi? Yoksa bize yararı olmadan, karşılıksız olarak ortada mı kalacaklar (Yıldırım, 2017: 85).

*Buyurdı ol gice Cibrîle Allâh
Ĥabibüme selâm ilet didi şâh*

*Diğil kim irdi fûrkat intihâya
İrişdi vaqt-i vuşlat ol hümâya*

*Getür bana ĥabîbüm bini görsün
Götürdüm perdeyi vaşluma irsün (Muhammediye- 3086,
3087, 3088)*

Pes Cebra'il 'aleyhi's-selâm bana selâm virdi. Ben dahı selâm cevâbin girü virdüm. Geldi, benüm ĥatumda otur dı. Eytti-kim sadr-ı bedr-i 'âlem seyyid-i veled-i âdem 'aleyhi's-selâm bu gice yatmağıl ve uyumağıl kim Burâĥ ĥatuña geldi. Ya'nı bu gice ol gicedür kim Allâhu tebâreke ve ta'âlâ eydür kim: Yâ Muhammed, tiz benüm ĥatuma gelesün ve beni göresin ve benümle söyleşe[sin] ve sana alkış vireyim (*Mirâcnâme-2a*).

2.3.Yükseliş Ritüelleri ve Bu Süreçte Kullanılan Nesnelere

Miraç motifine yer veren dinî sistemlerde özellikle rahipliğe giriş törenlerinin bir parçası olarak yapılan semâvî âlemlere yükseliş ayininde birtakım objeler kullanılır (Gündüz-Ünal, 1996: 25). Kullanılacak objeler kişiyi miraca hazırladığı gibi, yükseliş esnasında onun işine yarayacak olan her şeyi kapsar. Yükseliş için kutsal bir mekânın belirlenmesi, bireyin kendini suyla temizlemesi, kişiyi cezbeyle getirecek bir içeceğin sunulması gibi birtakım aşamalardan sonra vecd, istiğrak, cezbeyle gelme olarak adlandırılabilir kendinden geçişin aşkın hale ulaşmasıyla süreç başlamış olur. Bazen bu süreçte işinin vecd haline aşkınlık katacak olan müzik de eşlik eder.

Ardavirâfnâme'de Ahura Mazda'nın yanına gönderilecek olan Ardavirâf için Âzerfernağ ateşkesesinde toplantı yapılır. Mezdiyesna inancına sahip din adamları burada iyi düşünceyi, iyi sözü ve iyi davranışı temsil eden ok çerkerler ve her defasında oklar Ardavirâfı gösterir. Ardavirâfın hepsi aynı zamanda kız kardeşi olan yedi eşi vardır. Onlar kutsal kitap Avesta'yı ezberle bilip sürekli dua okurlar. Din büyükleri kendilerinden otuz adım uzaklarında olan kutsal ve temiz bir yeri Ardavirâfın Tanrı Azer'e ibadet etmesi için seçerler. Ardavirâf burada yıkanır, yeni elbiseler giyinir, güzel kokular sürünür. Daha sonra temiz bir yatakta oturup dua eder. Din

adamları Ardaviraf'a Gostaşb şarabı ve meng içeceği getirirler. Bunun ilk kadehini güzel düşünce, ikinci kadehini güzel söz ve üçüncü kadehini de güzel iş adına içer. Bütün bunları tamamlayan Ardaviraf yeniden dua edip yatağa yatar ve derin bir uykuya dalar (Yıldırım, 2017: 88-89). Böylece Ardaviraf yükseliş sürecine girmiş olur.

Kastamonulu Yusuf'un *Muhammediye*'sinde yer alan Mirac bölümünde Hz. Muhammed, Hz. Ali'nin kız kardeşi olan Ümmühanî'nin evinde yatarken vahiy meleği olan Cebrail ansızın gelir. Onu uykusundan uyandırıp Allah'ın onu çağırdığını söyler. Hz. Muhammed büyük bir sevinçle yatağından hemen kalkar ve hazırlanmaya başlar. İlk önce Cebrail onun kalbini açar ve altından bir leğen getirip kalbinin içini rahmet suyuyla ve karnını da zemzem suyuyla yıkar.

*Ṭarab kıldı işidüp anı server
Ṭaleb eyledi kim gide peyem-ber*

*Ṭutup pes şadrını Cibril yardı
İçinden yüregün şunup çıkardı*

*Getürdi bir legen altundan evvel
Ṭolu imân-ıla anuñ içi bol*

*Yudı rahmet şuyıyla kalbini pāk
Didi kim olmasun kalbüñ haṭarnāk*

*Rivāyet bir daḥı budur ki iy cān
Yudı zemzem şuyıyla karnını ḥan (3101, 3102, 3103, 3104,
3105)*

Mensur *Mirâcnâme*'de ise Hz. Muhammed Ümmühânî'nin evinde yatarken bir gürültü işitir. Bunun Cebrail'in kanadının sesi olduğunu anlar. Cebrail gelir ve ona uyumamasını Allah'ın onu yanına istediğini söyler. Bunun üzerine Hz. Muhammed hemen yerinden kalkar ve Cebrail'den abdest alabilmek için kendisine su getirmesini ister. Cebrail cennetten kızıl bir yakuttan yapılmış ibrik içinde su getirir. Hz Muhammed abdest alıp dışarı çıkar. Dışarıda elinde bayrak tutan yetmiş bin meleklerle birlikte Mikail meleği görür. Sağ tarafında Cebrail ve onun yanında gelen melekler sol tarafında Mikail ve onunla birlikte gelen yetmiş bin melek varken Beytü'l Mukaddes'e kadar giderler.

Andan Rasûl ‘aleyhi’s-selâm eytti-kim çün mübârek sözi
 Cebrâ’il ‘aleyhi’s-selâmdan işittüm. dahı su diledüm. Âbdest
 alam. Pes Cebrâ’il ‘aleyhi’s-selâm eytti: Yâ Muhammed, burda
 sabr eyle. Ben sana su getürem. Andan Cebrâ’il ‘aleyhi’s-selâm
 vardı, cennet icinden bir ibrik getürdi kızıl yâkûtdan. Âbdest
 aldum. Soñra evden taşra çıkdum ve Mîkâ’il ‘aleyhi’s-selâmı
 gördüm kapuda durur. Elinde bir ibrik tutar idi. Çevresinde
 yetmiş ‘alem tururdu ve her ‘alem altında yetmiş biñ ferişte
 tururdu (2a, 2b)

Yükseliş ritüelinde semaya yükselen kişi tarafından bazı objeler de kullanılır. Bunun için hazırlanmış merdiven, ip, ağaç gibi nesnelere semavi âleme çıkış için kullanılan objelerden birkaçıdır. Ardavirafnâme’de yükseliş uykusu esnasında gerçekleştiği için Ardaviraf’ın bedenini rahat ettireceği bir mekâna ihtiyacı vardır ve bu nedenle Ardaviraf’ın kullandığı yatak onun yükselme için seçtiği objelerden ilkidir denilebilir. Burada yatıp uykuya dalan Ardaviraf’ın ruhu bedeninden ayrıldıktan sonra Çekâ Dâitî dağına çıkar ve buradan Çinvâd köprüsüne ulaşır. Dağ ve köprü onu göğe yükselten araçlardır. *Mirâcnâmeler*de ise Hz. Muhammed’in Allah’ın katına yükselebilmesi için Cebrail’in yanında getirdiği Burak isminde, ata benzeyen kanatlı bir hayvandan bahsedilir. Burak katırdan küçük, eşekten büyüktür. *Muhammediye*’de Burak tafsilatlı bir şekilde anlatılmıştır: Dişleri, başı inci gibidir. Yakut rengine benzer dudakları vardır. Kuyruğu ve kulakları zümrütden, uyanı yeşil yakuttan, inanı inciden, yelesi misk kokusundandır. İki kanadı vardır ve bu kanatlar da zümrüttendir. Eyeri yakuttan, toynakları mercandandır. Mavi renklidir.

*Tüyi eşheb yeşil yâkût uyanı
 Yilisi müşğ lü’lü’den ‘inanı*

*Dişi dürr-idi la’l-idi tudacı
 Zümürüd kuyruğu altun ayağı*

*Eyer yâkûtdan mercân tuynak
 Yaratmış şöyle gökçek anı ol Hak*

*Zümürüdden iki bile kanatlar
 Sabâ yili yanınca açamaz per (3094, 3095, 3096, 3097)*

Mensur *Mirâcnâme*'de Burak'ın özellikleri doğrudan Hz. Muhammed'in tasviriyle anlatılır. Hz. Muhammed Mikâil'e gördüğü binitin özelliklerini söyler ve onun ne olduğunu sorar:

Pes Peygamber 'aleyhi's-selâm eytti kim: Mikâ'il 'aleyhi's-selâm elinde bir at gördüm kim ne ol kadar yüksekdi. Ve ne ol kadar alcağdı. Ve ne semiz idi. Ve ne arık idi. Ve yüzi âdem yüzü gibiydi. Ve şol kadar gökçek idi sanasun yüzi ayuñ on dördünci giçesi-y-idi. Ve gözleri bâdem gibi idi. Ve yelesinde yetmiş bölük saçları vardı. Kara müşkden örülmüş idi. Ve boyı uzundu. Ve iki kıvanç vardı. Kıvanç kim başını deprete cümle 'âlem müşk hoşusu ile tolardı. Ve ayakları mercândan idi. Ve tırnakları ak incüden idi. Ve kıvanç kızıl altundan idi ve uylukları gümüştan (3a, 3b).

2.4. Yükseliş Esnasında Yaşanan Deneyimler

Fizikötesi âleme yükseliş gerçekleşen bu üstün meziyetlere sahip kişiler seyahatleri sırasında pek çok tecrübe yaşarlar. Yaşanan bu tecrübeler arasında melekler ve göksel varlıklarla karşılaşma dışında ata ruhlarıyla buluşma ve önceden ilâhi âleme yükselmiş olan dost ve arkadaşlarıyla görüşme önemli bir yer teşkil eder (Gündüz-Ünal, 1996: 34). Miraç yaşantısında göksel saraylar, saf güzelliğe sahip görünüşler, tanrısal tahtlar (Acar, 2016: 15) da algı kavramının sınırlarını aşan görüntü deneyimlerindedir.

Miraç hadisesinin en önemli tecrübesi Tanrı'nın görülmesidir (Acar, 2016: 14). Fizikötesi âleme seyahat eden kişi göğün pek çok katmanını aşır Tanrıya ulaşır. Burada ölümlü yeryüzünden ayrılmış ruhların yargılanmalarına tanıklık eder. Cennet, Cehennem ve Araf bölgelerine yolculuk edip buradaki ruhların durumlarına tanıklık ederler.

Ardaviraf ilk gece kendisini Kutsal Suruş ve Tanrı Azer'in karşıladığından bahseder. Henüz ölmeden tanrılarla karşılaştığı bu ilk görüntü Ardaviraf'ın yükselişini gerçekleştirdiğinin göstergesidir. Çinvâd köprüsüne ulaştığında ölümlü ruhlarıyla karşılaşır. Buradaki ruhların dünyadakinden daha huzurlu olduklarına tanık olur. Üçüncü gününde gök âleminde sabah ışıklarını ve bu aydınlıkla birlikte iyilerin ve doğruların ruhlarının çok güzel kokulu bitkiler arasında gezdiklerini görür. Ardaviraf yolculuğu boyunca pek çok tanrı ile karşılaşır. Bunlar arasında Güneş Tanrısı Mihr/ Mitra, Tanrı Reşn, Ahura Mazda ve onun oğlu Tanrı Azer vardır. Tanrılardan sonra

Mazdeist inancın büyük melekleri olan İmsaşpend ile konuşur. Peygamberlerden Zerdüş, Gostaşp, Zerdüş'ün oğlu İsetvester ile karşılaşır. Ahura Mazda ile görüşükten sonra Kutsal Suruş ve Tanrı Azer'in eşliğinde Cennet, Araf ve Cehennem bölgelerine yolculuk eder. Gezip dolaştığı yerler içerisinde en kısa anlatılan Araf bölgesi ve en uzun anlatıma sahip olan ise Cehennem bölgesidir (Yıldırım, 2017: 83-98).

Kastamonulu Yusuf'un *Muhammediye*'sinde Hz. Muhammed'in ilk gördükleri kendisini Sidretü'l- Müntehâ'ya ulaştırarak, yanına eşlik edecek olan Cebrail ve Mikail isimindeki iki büyük melektir. Hz. Muhammed'in göğe yükselişi yürüyerek gerçekleştirilmez. Oraya ulaşabilmesi Allah tarafından Burak isimli olağanüstü özelliklere sahip olan binit gönderilmiştir.

*Ḥabîbine beni merkeb kılsar
Baña hem cennet içre ol biniser*

*Didi Cibrîl kim budur Muḥammed
Biniser üstüne hem yarın Aḥmed*

*Rikâbın tutdı vü bindürdi Cibrîl
Yaşımışdı 'inânına Mikâ'îl (3109, 3110, 3111)*

Hz. Muhammed'in göğe yükselebilmesi için mekân Kudüs seçilmiştir. Burak üzerinde Cebrail ve Mikail'le birlikte Kudüs'e kadar gitmiş orada Mescid-i Aksa'ya varmışlardır. Burada bir kaya üzerine çıkar ve gökyüzüne kadar uzanan miraç adı verilen merdiveni görür. Miraç Hz. Muhammed'in göğe yükselmesini sağlayan araç olur.

*Pes andan Mescidü'l-Akşâya geldi
Ḳamu ervâh-ı mürsel ḥâzır oldı (3140)*

*Pes andan çıkdı şaḥre üzre ol ḥan
Getürdi aña mi'râc anda sultân*

*Meselde nerdübân gibiydi mi'râc
İrişmişdi göge dek nûr-ı vehhâc*

*Semâya irdi Cibrîl-ile sultân
Ḳapuyı Cibrîl urdı didi derbân (3143, 3144, 3145)*

Hız. Muhammed'in ilk gördükleri meleklerdir. Daha sonrasında peygamberlerden Âdem, Yahya, İsa, Yusuf, İdris, Hârûn, Musa ve İbrahim ile karşılaşır söyleşir.

*Pes anda Âdemi gördi peyem-ber
Selâm idiüp ilerü vardı server (3150)*

*İkinci gökde Yahyâ dahı İsa
Üçinde Yusuf-ı şâlih mu'allâ*

*İrüp dördinciye İdrisi gördi
Bişinci gökde pes Hârûna irdi*

*Görüp altıncıda Musa Kelîmi
Ki zikir eyler turup Hayy u 'Alîmi (3152, 3153, 3154)*

Sidre adı verilen yere varduktan sonra Cebrail ve Mikail'in yoldaşlığı sona erer. Bundan sonraki kısımda Burak'tan başka Refref adı verilen bir türlü döşek gibi anlatılan binitin üzerinde yükselişe devam eder.

*Adı Refref muhîf olmuş cihânı
Döşediler resûl altına anı*

*Oturdu çün döşek üstine ol şah
Çıkkardı 'arşa ol dem anı Allâh (3188, 3189)*

Sidretü'l- Münthâyı geçtikten sonra Allah'a iki yay aralığı kadar uzaklık mesafede olan Kâ'be-i Kavseyn adı verilen yere varır. Burada nefsinden tamamen arındıktan sonra Allah'ı görür.

*Hem andan ma'rifet suyuyla ol han
Yudı rûhını hem 'ışk-ıla iy cân*

*Yudı sırrını mâ'-i kudsi-y-ile
Haqîkat sırrın anuñ kim ne bile*

*Pes andan kendüliksüz Haqqa irdi
Ki Haq nûriyla Haq yüzini gördi (3195, 3196, 3197)*

Hız. Muhammed Allah'la buluşup onunla konuştuktan sonra tekrar yeryüzüne döner. Allah'ın katına kadar gördükleri arasında Cennet,

Cehennem ve Araf bölgeleri zikredilmiştir. Ancak bu bölgeler mesnevide oldukça kısa anlatılmıştır.

*Çü seyrân eyledüm kürsî vü cennet
İrişdüirdi beni hem 'arşa hâzret*

*Pes andan altı yüz biñ yıllık anda
Gidüp cebrûta irdüm ben bir anda (3199, 3200)*

Mensur *Mirâcnâme*'de de Hz. Muhammed'in ilk gördükleri onu uykusundan uyandırıp haber veren Cebrail, kapıda bekleyen Mikail ve onların eşliğinde gelen yetmiş bin melek ile Burak ismi verilen binittir. Burakla beraber Miraca yükselen Hz. Muhammed ilk önce çok güzel bir kadın görür. Daha sonra koyunlar, aslanlar, yırtıcı hayvanlar görür. Cebrail bunların her birisinin bir sembol olduğunu anlatır.

Ve ol dahı gâyet gökçek 'avrat-kim gördün ol dünyâdur. Eger añâ dahı cevâb virseñdi ümmetüñ cümleten ehl-i dünya olurlardı. Yâ Muhammed 'aleyhi's-selâm ne hoş cevâb virmedüñ ve ol dahı koyunlar kim gördüñ ol senüñ ümmetüñdür. Ol ve dahı ol aslanlar kim gördüñ onlar pâdişahlardur. Ve ol dahı yırtıcı canavarlar gördün kim gördün Tatarlardur. Ümmetüñ mâlını zulmüle alısdurdur (7a).

Bunun gibi pek çok sembolik kavramdan sonra Hz. Muhammed Beytül-Mukaddes'e ulaşır. Burada peygamberlerden Âdem, Nuh, Musa, İsa ve yüz yirmi dört bin peygamberin tamamıyla karşılaşır. Hepsi Hz. Muhammed'i beklemektedirler. Cebrail ezan okur ve Hz. Muhammed'in imamlığında yüz yirmi dört bin peygamber iki rekât namaz kılar. Namazdan sonra Cebrail Hz. Muhammed'e buradan ayrılmaları gerektiğini söyler. Ayakları gümüş, kolları zümrüt ve inciden bir merdivene çıkmaya başlarlar. Bu merdivenin bir ucu gökyüzündedir.

Ayakları ve gümüşden idi kolları yâküt dandı ve zümür rütdendi ve incüden idi. Hağ ta'âlâ dürlü dürlü yaratmışdı ve bir ucı gökde idi. Cebrâ'il 'aleyhi's-selâm eytti: Yâ Muhammed, mübarek ayağını nerdubâna koğil gâyrı göge çıkalum (8b).

Merdivenlere göğün katmanlarını Cebrail'in rehberliğinde gezen Hz. Muhammed pek çok meleklerle karşılaşır. Meleklerin her birinin bir görevi vardır. Yedi kat göğü sırayla gezdikten sonra İsrail meleğin katına geldiler.

Buradan sonra Hz. Muhammed'e rehberlik eden melek İsrail olur. Hz. Muhammed Cebrail'in kendisiyle birlikte gelmesini ister. Birkaç adım daha ona eşlik eden Cebrail erir ve bir serçe olur. Hz. Muhammed Cebrail'i bırakır ve Sidretü'l-Müntehâ'ya erişir. Burası olağanüstü özelliklere sahip pek çok meleğin bir arada bulunduğu yerdir.

Bu Sidretü'l-müntehâ didigümüz bir ulu ağacdur. Ve meyvesi kulle gibidir. Ve yabraqları fil kuluğuna beñzer idi. Yedi kat gök üzerinde, cennet katında idi. Anıñçün Sidretü'l-müntehâ didiler kim ademün 'aqlı andan yukaru fehm idemez. Ve dahı bu ağac nürdan rüşendür. Ve Hazret-i Rasül 'aleyhi's-selâm ulı ağaç üzerinde feriştehler gördi hulleler giyerler (23a)

Sidretü'l-Müntehâ'yı İsrail meleğin kanatlarının üzerinde geçip etrafı melekler tarafından çevrilmiş Kürsî'ye ulaşır.

Ve dahı kürsünün çevresinde saf saf feriştehler turup bu tesbîhi okurlardı(24a)

Kürsî'yi geçtikten sonra Arş-ı 'âlâya ulaşır. Buradan sonrası İsrail için yasaktır ve Hz. Muhammed yoluna yalnız devam eder.

Çün-kim 'arşa irişdiler gördüler kim dört yüz biñ nürdan direği var. Her bir direkden her biriniñ arası dört yüz biñ yıllık yoldı. Çün-kim 'arşa irişdiler İsrâfil 'aleyhi's-selâm turdı. Dahı perde içinden bir âvâz geldi kim: Berü gel yâ Muhammed (24b)

Arş oldukça görkemli bir yer olarak tasvir edilir. Çünkü burası Hz. Muhammed'in Allah ile görüştüğü yerdir. Bir nevi Allah'ın sarayına ulaşmış olur.

Hazret-i Rasül 'aleyhi's-selâm eydür: Kankı perdeye vardım ise feriştelere tarik iderler. Ya'ni yol eyleñ dimekdür. Pes şöyledür ki yedi kat gök 'arşuñ altında bir zerredür. Ve 'arş-ı a'lâ bir dâne kızıl yâkütüdan idi. Ve 'arşuñ ululuğın Tañrı ta'âlâdan artuq kimesne bilmez (25a).

Allah'ın sarayına ulaşan Hz. Muhammed ayak kabalarını çıkarır ve Allah'ın önünde secdeye kapanır. Daha sonra Allah ile söyleşir.

Pes yine hitâb geldi-kim yâ Muhammed, başuñı kaldur. Gendü gözüñle gör. Nitesiz ve niteliksiz görgil. Pes Hazret-i Rasül 'aleyhi's-selâm başını kaldırdı, gözün açdı. Tañrı ta'âlâyı

gördi mekânsız hâdsiz ve pâyânsız. Şöyle kim Hağ ta'âlâ ıla Hağret-i Rasûl 'aleyhi's-selâm ol arada toğsan biñ söz söyleşdi. Ve dahı Peyğamber 'aleyhi's-selâmıñ her ne hâceti var ise revâ kıldı (26a,26b).

Arş-ı âlâda Allah ile görüştükten sonra Allah İstafa isimli meleklerle birlikte Hz. Muhammed oradan ayrılır ve İsrâfil'in eşliğinde Mikail'e, Mikail'in eşliğinde yeniden Cebrail'in yanına gelir. Arş-ı âlâdan inen Hz. Muhammed'i Cebrail Cennet'e götürür. Burada Rıdvân isimli melek tarafından karşılanır. Cennet oldukça görkemli bir yer olarak anlatılır.

Pes Hağret-i Rasûl 'aleyhi's-selâm cennet kapusundan içerü kâdem basdı. Gördi-kim her kapusu bir yaña açulur. Ve kapunuñ bir kanadı altundan ve bir kanadı gümüşden. Ol tahta kim sağı açulurdu ve dahı dâimâ bunu dir idi: Lâ ilahe illa'llâh. Ve dahı ve ol ki sol tarafa açılan kapu dir-idi: Muhammedün Rasûla'llâh. Çün-kim içerü girdi yine Rıdvâna selâm virdi (32b).

Cennet oldukça tafsilatlı olarak dikkatlere sunulur. Hz. Muhammed burada pek çok mucizeye tanıklık eder. Bu ilahi âlem içinde hikmetlere, sırlara vakıf olur. Cennet içerisinde oldukça şaşalı köşkler, saraylar, tahtlar vardır. Bunların sahiplerinin henüz ölmemiş olan sahabeden kişilere ait olduğu bilgisini edinir. Huriler, melekler, oldukça güzel vasıflarla anlatılmış havuzlar, sayısız türde mücevherler, güzel sesli çeşit çeşit kuşlar vardır. Cennetin toprağı misk ve amberdendir. Su, hamur, bal ve süttten ırmakları vardır.

Cebrail Cenneti gezdirdikten sonra Hz. Muhammed'i Cehennem'e götürür. Diğer eserlerden farklı olarak burada Araftan bahsedilmemiştir. Cehennem'de Hz. Muhammed'i Malik isimli melek karşılar. Cennet ne kadar iç açıcı anlatılmışsa Cehennem o kadar karanlık ve korkutucu anlatılmıştır. Melekler korkunç özellikler taşırlar. Buradaki melekler Zebânî olarak adlandırılmıştır.

Ve dahı oduñ kaynaduğın gördi. Bî-hüş olmağ diledi. Ve dahı bir kapu açdı. Gördi kim gâyet ulu idi. İçerüsü yedi kat yerden yüce idi. Ve toptolu od idi. Ve ol kapunuñ üzerinde bir ferişte turur. Ve ol ferişte kapkara idi. Ve gözleri yaşıl idi. Ve ağzından od çıkardı. Ve başı yedi kat göge ııırdi. Ve ayağı yedi cehennemüñ aşığı tabağasına deger idi (39b).

Burada günahkârların pek çok hallerine tanık olan Hz. Muhammed'in Cehennem'de gördüklerine dayanacak gücü kalmaz ve Cebrail'den kendisini çıkarmasını ister. Cebrail onu yeniden Sidre-i Müntehâ'ya götürüp Mikail'e, Mikâil de İsrâfil'e temsil eder ve yeniden 'Arş-ı 'âlâya gelir. Burada Allah ile yeniden buluşup konuşur. Allah ondan yeniden dünyaya dönmesini ve gördüklerini insanlara anlatmasını ister. Burada Allah'ın konuştuğu kelime sayısı doksan bin olarak verilir. Cebrail vasıtasıyla yeniden dünyaya döner. Dönüş sırasında da pek çok olağanüstülüğe tanık olur. Kudüs'e varmadan pek çok şehri gezip onları Allah'a inanmaya davet eder. Periler kavmine de uğradıktan sonra Beytü'l Mukaddes'e ulaşır. Burada yeniden Burak'ın üzerine binip Mekke'ye gider ve yolculuk sona erer.

2.5. Yükselişin Tamamlanması

Yükselme deneyiminde bulunanların yükselme gerçekleştikten sonra bu deneyimlerini amacına uygun bir şekilde henüz hayatta olan insanlara aktarmaları gerekir. Yükselen kişi fizikötesi âlemde kutsal öğretilerin Tanrı'dan öğrenilmesinden sonra öğrenilen bilgiyi tebliğ etmesi için Tanrı tarafından yeniden yeryüzüne indirilir. Böylece Tanrı ile ölmemiş ruhlar arasında aracı görevi görmüş olur.

Yükselen kişi Tanrı tarafından miraçta geçirdiği tecrübeleri, müşahede ettiği durumları, vâkıf olduğu hikmet ve sırları, aldığı kutsal düsturları insanlara aktarmakla görevlendirilir (Gündüz-Ünal 1996:38). Yaşamın dirimli kılınması, toplum düzeninin inşası, kutsal ile profan olanın sınırının çizilmesi, ritüellerin nasıl yapılacağı gibi durumlara dönük ilahi haberin insanlara iletilmesinde miraç yaşantısında bulunan öznel kişiler bu yaşantıları sonrasında giriştikleri çabayla örtüşür. Bu sebeple peygamber, resul gibi tanımlamalar "haber" kelimesiyle ilgili olarak, haberci, haber getiren anlamlarında da kullanıldığında yükselişe de işaret eder (Acar,2016: 16). Miraç tecrübesi sonrasında toplumdaki ahlaki ve siyasi yapılanma ile ilgili öğretileri tebliğ eden kişi sadece toplumu etkilememiş aynı zamanda kendi değişimini ve dönüşümünü de başlatmış olur.

Ardavirafname'de Ardaviraf'ın peygamber olduğu yükseliş gerçekleştikten sonra kendisini Kutsal Suruş ve Tanrı Azer'e tanıtmasından öğrenilir.

Ben şöyle dedim: Ben bir peygamberim (Yıldırım: 2017: 93).

Peygamber olan Ardaviraf yedi günlük süreci tamamladıktan sonra uykusundan uyanır. Uyandığında kendisi derin ve ferahlatıcı bir uyku

sonrası güzel ve temiz düşüncelerle döndüğünü söyler. Son derece mutludur. Eşleri, din büyükleri ve Mezdiyasnaya inananlar onun başında uykudan uyanmasını beklemektedirler. Ardaviraf etrafındakilere Ahura Mazda'nın ve gördüğü bütün tanrıların selamını ileterek yükselişin tam olarak gerçekleştiğini belirtmiş olur. Daha sonra etrafında toplanan herkese yükseliş esnasında gördüklerini olduğu gibi anlatmaya başlar ve tebliğ bu şekilde başlar. Ardaviraf'ın söylediklerinin unutulmaması için bir bilge kâtip getirilir ve Tanrı Ahura Mazda'nın ilettiği sözler ve Ardavirafa gösterilen Cennet, Cehennem ve Araf ayrıntılı bir şekilde yazıya geçirilir. Yolculuğunun esenlik ve huzur içinde tamamlandığını belirtir ve peygamberlik görevini ve yükselişin gayesini yerine getirmiş olur.

Kastamonulu Yusuf'un *Muhammediyesinde* yer alan *Mirâcnâme*'de Allah'ın kullarına söylemesini istedikleri *Naşâyıh-Kerden-i Bârî Ta'âlâ der-Mi'râc* bölümünde tafsilatlı bir şekilde anlatılır. Bu bölümün sonunda miracın tamamlandığı şu ifadelerde görülür.

*Hâkuñ 'avniyle mi'râc oldı âhîr
Dürüst nakliyle kamu oldı zâhir (3573)*

Bütün nasihatlerini Hz. Muhammed'e beyan eden Allah, peygamberini tebliğ için yeniden yeryüzüne gönderir. Dönüş sonrası metinde birkaç mısrayla anlatılmış ve onun miraca çıkmasının duyulması ile düşmanlarının sayısı artmıştır.

*Çü meşhûr oldı 'âlemde peyem-ber
Huşûşâ ki_eyledi mi'râc server*

*Niçe dîn düşmeni kıldı 'adâvet
Huşûşâ Bû Cehil kılmışdı şiddet*

*Gezerdi ol diyârûñ beglerini
Ol iklîmüñ tamâmet yeglerini*

*Resûli bunlara gamz eyler-idi
Ki sâhirdür diyüben söyler-idi*

*Dökerdi kamusına genc ü mâlı
Ki bizden def idüñ işbu vebalı*

*Gelürlerdi resüle niçe sultân
Getürürlerdi mu'ciz görüp imân (3574-3579)*

Mensur Mirâcnâme'de Hz. Muhammed yeryüzüne bir saatte döner. Cebrail'in eşliğinde Burak'ın üstünde dönen Hz. Muhammed yolda pek çok kavmi ziyaret eder. Bütün kavimlere Allah'ın öğretilerini nakleder. Burak'ın sırtında Beytü'l Mukaddes'e gelir. Buradan da bir saatte Mekke'ye ulaşır. Evine girdiğinde henüz yatağı soğumamış halde bulur. İlk olarak Ümmühânî'ye arşa çıktığını ve orada neler gördüğünü anlatır. Daha sonra evden çıkar ve tek tek Kureyşliler'e Allah'ın ilettiklerini tebliğ eder. Anlattıklarına Kureyş halkı inanmaz ve Hz. Muhammed'e düşmanlık beslerler.

Ve evden çıktı. Harem çapısına vardı. Kureyşleri bir bir bütün ahvâli nakil eyledi. Ve ol sözi kim Ümmühânîye didi, Kureyşlere dahı didi. Andan ol Kureyşler örü turdılar. Eyttiler: Yâ Muhammed, bir söz söyle kim bu kadar beñzer ola bir kârubân bundan gidse Beytü'l-Muqaddeseye üç ayda ancaç varur, didiler. Yâ Muhammed, sen dirsın-kim bir sâ'atte vardum. Yedi kat gögi ve yedi kat yeri ve 'arş-ı a'lâyı ve kürşiyi gördüm, dirsın. Tâife-i Kureyş inanmayup aralarından bir kâfiru'llâh turu geldi. Eyttiler: Yâ Muhammed, bu söz muhâldür ve dâyim işbu zemzem çapısını harâb ideyim, didi (52b).

Hz. Ebu Bekir miraç hadisesine inanan ilk kişilerdendir. Onu korumak adına Kureyşlilerin içinden alıp evine götürür. Evinde Hz. Muhammed'e miraca çıkışını, orada yaşadığı deneyimleri ve gördüklerini en ince ayrıntısına kadar anlatır.

Pes eve vardı.Ebü Bekir radiya'llâhu 'anhu eytti: Yâ Rasûla'llâh, her ne kim didüñ ise cümlesi haqdur ve gerçekdür,didi. Pes Rasûla'llâh salla'llâhu 'aleyhi ve sellem saddağ, yâ Ebü Bekir, didi. Anıñcün Ebü Bekiri's-Sıddıq didiler. Pes Ebü Bekir radiya'llâhu 'anhu eytti: Yâ Rasûla'llâh, baña Beytü'l-Muqaddeseden nişân virgil. Anuñ sıfatı nicedür? Pes hazret-i Rasûl 'aleyhi's-selâm her ne kim gördiyse cümlesini Ebü Bekiri's-Sıddıka bir bir söyledi. Ve hem peygamber anıñ yerlerin ve nişânların bir bir didi (54a,54b)

Sonuç

Çalışmanın sonucunda elde edilen bulguları şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. İslam inancında miraç olarak bilinen Hz. Muhammed'in göğe yükseliş hadisesi diğer dini inançlarda farklı şekillerde görülebilmektedir. Bunlardan birisi de *Ardavirâfnâme* isimli Mazdeist inançla yazılmış olan eserdir.

2. Üç eserden *Muhammediye* ve *Mi'râcnâme* İslam inancındaki miraç hadisesine ortak yaklaşımla ayet ve hadislerden yararlanarak yazılmışlar ve bu şekilde yazılan hadiseyi kutsal bir kaynağa dayandırmışlardır. *Ardavirâfnâme* içinde de Mazdeist inancın kutsal kitabı Avesta'dan alıntılar vardır. Bu da eserin kutsal bir kaynağa dayandığını göstermektedir.

3. Her üç metin de Tanrının adıyla başlanmıştır. Mi'râcnâmelerde Allah'ın adıyla *Ardavirâfnâme*'de İzed'in adıyla ifadesi bunun göstergesidir.

4. *Ardavirâfnâme*'de göğe yükseldikten sonra görülen mekânlar "Cennet", "Cehennem" ve "Araf"tır. Bunların içinde en çok anlatılan cehennemdir. Diğer metinlerde Araf konusuna girilmemiş sadece cennet ve cehennem anlatılmıştır.

5. *Ardavirâf Araf* bölgesini geçtikten sonra yıldızlar ülkesine, ay ülkesine, güneş ülkesine yolculuklar yapar. Ancak İslami metinlerde Hz. Muhammed'in gördüğü bölgeler arasında Cennet'in ve Cehennem'in tabakalarının yanında Arş ve Sidretü'l Münteha vardır.

6. *Ardavirâf göğe yükselmeden önce suyla bütün vücudunu yıkar, dualar eder, meng adı verilen ona cezbe halini yaşatacak bir içecek içip yatağında uykuya dalar. Uyku halindeyken göğe yükselir. Ruhu bedeninden ayrılınca önce yer kürenin merkezinde yer alan Çekâ Dâiti dağına ce Çinvâd köprüsüne ulaşır. Buradan da yükseliş başlamış olur. Diğer metinlerde ise Hz. Muhammed Hz. Ali'nin kardeşi Ümmühâni'nin evindedir. Cebrail onu uyandırır. Allah'ın onu yanına çağırdığını öğrenince hemen abdest alır, bedenini temizler. Uyanık haldeyken ve ruhu bedeninden ayrılmadan Burak adı verilen binitin üzerinde önce Mekke'den Kudüs'e gider ve burada Mescid-i Aksa'da bir kayanın üzerinden yükselmeye başlar.*

7. *Ardavirâf'ın aynı zamanda kızkardeşi olan yedi hanımı vardır ve onun göğe yükselmesini başlangıçta istemezler. Ancak Hz. Muhammed için*

bu durum böyle değildir. Ümmühâni onun amcasının kızıdır ve göğe yükseldiğinden haberi yoktur.

8. Ardaviraf bir grup din adamı tarafından Ahura Mazda'nın yaptıklarını görüp görmediğini ve iyilik ve kötülüklerinin karşılığının olup olmadığını öğrenmesi için gökyüzüne gönderilmiştir. Hz. Muhammed ise Allah tarafından çağırılmıştır.

9. Ardavirafı gökyüzünde Kutsal Suruş ve Tanrı Azer karşılar ve onların eşliğinde Ahura Mazda ile görüşür. Hz. Muhammed ise Cebrail vasıtasıyla gökyüzüne ulaşır ve Sidretü'l-Müntehâ'ya eriştikten sonra Cebrail'in geçmesi yasak olduğu için Mikail ve daha sonra da İsrail'in eşliğinde Allah ile buluşup gök âlemini gezer.

10. Ardavirafnâme ile Muhammediye ve Miracnâme'de ortak olan özelliklerden bir diğeri dini yaşamaya özen gösterilmesi konusunda "Cennet" ve "Cehennem"de görülenlerin ayrıntılı bir şekilde anlatılmasıdır. İyiler yaptıkları iyilik karşısında "Cennet"e günahkârlar ise işledikleri suçlar yüzünden "Cehennem"e gidecek ve cezalandırılacaktır.

11. Ortak görülen özelliklerden bir diğeri; Ardaviraf yükseliş esnasında kendinden önce yaşamış pek çok insanın ruhuyla ve tanrılarla karşılaşır konuşur. Hz. Muhammed ise kendinden önce gelmiş peygamberlerle, meleklerle karşılaşır konuşmasıdır.

12. Üç metinde de "Cennet" oldukça şaşalı bir şekilde tasvir edilmiştir: güzel kıyafet giymiş ruhlar, mücevherler, saraylar, köşkler, ırmaklar... vardır. "Cehennem" ise tam tersine oldukça korkunçtur.

Semâvi âleme yükseliş, bu yükselişin nasıl gerçekleştiği, yolculuğun aşamaları, "Cennet"teki ödüllerin sınıflandırılması ve "Cehennem"deki azapların kategorize edilmesi, "Cennet" ve "Cehennem" tasvirleri, yolculuktan döndükten sonra deneyimlerin insanlara tebliğ edilmesi gibi pek çok konuda örtüşen bu eserler de gösteriyor ki çeşitli dinlerdeki yükseliş motifi o inanca mensup olan kişilerin fani ve geçici olan yeryüzü hayatından kurtuluş olarak gördükleri kutsal bir mekân olduğu kadar yeryüzü hayatının da şekillendirildiği, kuralların konulduğu Tanrısal yerdir. İnsanlar yükseliş tecrübesini yaşamış kişilerin aracılığıyla ilahi öğretileri, kutsal bilgiyi edinmiş olurlar.

Kaynakça

- Acar, Sadık (2016). İbn Arabî'de Miraç Fenomeni, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi
- Akar, Metin (1987). *Türk Edebiyatında Manzum Mi'racnâmeler*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları
- Akdoğan, Yaşar (1989). "Mi'rac, Mi'rac-name ve Ahmedi'nin Bilinmeyen Mi'rac-nâmesi" *The Journal Of Ottoman Studies*, Sayı: IX, s. 263-310
- Alexander, Hartly Burr (1925). *Latin American Mythology*, Boston
- Arslan, İhsan (2018). "Mi'râc Hadisesine Farklı Bir Yaklaşım" *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı:56, s.906-924
- Aydın, M. S. (1993). "Câvidnâme", *TDV İslam Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/cavidname> s.179,180
- Bayat, Fuzuli (2017). *Mitolojiye Giriş*, İstanbul: Ötüken Yayınları
- Chadwick, Munro (1930). *The Growth of Literature*, c.III,s. 63, Cambridge.
- Dilek, Kaan. (2009). "Seyahatnâme" ,*TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/seyahatname#2-fars-edebiyati>
- Düzenli, Yaşar (2001). "Sembolizm Açısından İsra ve Mirac'a yeni Bir Yaklaşım Denemesi", *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 1, s.31-48.
- Eliade, Mircea (1991) *Kutsal ve Din Dışı*, Gece Yayınları, (Çev.Mehmet Ali Kılıçbay), Ankara.
- (1993) *Mitlerin Özellikleri*, (Çev. Sema Rifat), Simavi Yayınları, İstanbul.
- (1994) *Ebedi Dönüş Mitosu*, (Çev. Ümit Altuğ), İmge Yayınları, Ankara.
- (2003) *Dinler Tarihine Giriş*, (Çev.Lale Arslan), Kabalcı Yayınları, İstanbul
- (2005) *Dinler Tarihi, İnançlar ve İbadetlerin Morfolojisi* (Çeviren Mustafa Ünal), Serhat Kitabevi, Konya.
- (2006) *Şamanizm*, (Çeviren: İsmet Birkan), İmge Yayınları, Ankara.

- (2009) *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi Gotama Budha'dan Hıristiyanlığın Doğuşuna* (Cilt II) (Çeviren: Ali Berktaş), Kabcacı Yayınları, İstanbul.
- Gennep Van. (1906). *Mythes et Legendes d'Australie*, Paris
- Gündüz Şinasi , Ünal Yavuz (1996). *Dinlerde Yükseliş Motifleri*, Ankara: Vadi Yayın
- Kara Mustafa (1998). “Mîrâc Mîrâciye ve Bursalı Safiye Hâtun'un Vakfiyesi”, Bursa: *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* Sayı: 7, Cilt:7, Sayfa: 25-40.
- Kavaklıyazı, Ahmet (2018). *Kastamonulu Yûsufun Muhammediye'si (İnceleme-Metin)*, Doktora Tezi Konya: Selçuk Üniversitesi
- Kiyâyî Nejad.(1957), *Cilvehâ-yî Ez 'İrfân Der İrân-i Bâstân*, Tahran.
- Koç, Turan (2018), *Din Dili*, İstanbul: İz Yayıncılık.
- Schimmel, Annamaria, (2001). *İslam'ın Mistik boyutları* (çev. Ergun Kocabiyik), İstanbul.
- Shahbazi, Mohammadreza ve Jamali Maryam (2016). “Rationalism In Dante's Divine Comedy And Ardaviraf”, *International E-Journal of Advances in Social Sciences*, Vol:II, Issue:4, s.101-105
- Uluscu, Gizem (2013). *Eski Anadolu Türkçesiyle Yazılmış Miraçname (Metin-Gramer-Dizin)*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi
- Ürkmez, Ertan (2015). *Türk-İslâm Mitolojisi Bağlamında Mi'râç Motifi Ve Türkiye Kültür Tarihine Yansımaları*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Yazıcı, Tahsin ve Öztürk Mürsel (2000). “İran”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/iran#7-dil-ve-lehceler>
- Yıldırım, Nimet (2009) . “Ardavirâfnâme Ve İlahi Komediya” *Doğu Araştırmaları*, Sayı:4,s. 5-18
- (2012) *.Fars Edebiyatında Tasavvuf Konulu Kahramanlık Anlatıları*, Şarkiyat Mecmuası, s.149-177

- (2014) *.Fars Edebiyatında Metafizik Yolculuklar*,Doğu Esintileri Dergisi, Sayı:2, s. 179-215
- (2017). *Ardavirâfnâme (Cennet,Araf, Cehennem)*, İstanbul: Pinhan Yayıncılık